

tekinteni s így szövegeznék: minő módon tanítsuk az alkotmánytant és közös erkölcsi alapelveinket; fél attól, hogy a jelszó külföldi értelmezése a felekezetek gyanúját vonná hangoztatóira. *Miklóssy István* a Kath. Tanáregyesületben azt fejtegette, hogy a rendszeres és önállóított állampolgári nevelésre a magyar államiságnak égetően szüksége van s éppen a külföldre hivatkozik, hogy miként a svájci állampolgárok eszme- és érzésvilága a svájci állampolgárság eszméjében egybeforrad, akként kellene nálunk is az egész politikai nemzetnek a magyar államiság eszméjében egybeforrnia (Alkotmány 1914 feb. 3.). A célt látjuk tehát s elég sok oldalról is egyformán. Az állampolgári nevelés *önállósítása* azonban nem kívánatos; nem új tantárgy kell; hanem határozott és az egész tanítóságban egységes nemzetnevelési céltudatosság, amely mindenik tantárgy óráin, a nevelés mindenik részletében érvényesüljön. Ennek a módját kellene már részletesen kidolgoznunk.

KÜLFÖLDI LAPOKBÓL.

Katonai vélemény a népiskoláról. *Bernhardi* német tábornok nemrég írt könyvében (*Deutschland und der nächste Krieg*, Stuttgart, Cotta) külön fejezetet szentel a német népiskolának, amelynek egész szervezetét és rendszerét élesen bírálja. Ennek rövid ismeretetését alkalmoszerűnek találjuk, részben azért, mert önkéntelenül is összehasonlításra késztet, másrészt pedig amaz elvi álláspontunknál fogva, melynek értelmében Társaságunk és folyóiratunk az embernevelésnek egyetemes ügyét szolgálja és az ú. n. katonai neveléssel már a múltban is nem egyszer foglalkozott. A katonai és polgári emberképzésnek ez a párhuzamos szembeállítás pedig, kellő elfogulatlanság esetén, mindkét félnek javára van. A tábornok-kritikus abból indul ki, hogy a népiskola csak akkor lesz igazi előkészítője a katonai nevelésnek, ha az ifjúságot nem csupán testileg igyekszik erősíteni, hanem egyúttal szellemi műveltségét is emeli. Ennek a feladatnak ma nem tesz eleget a német népiskola, amelynek alapvető törvénye 1872-ből való, tehát több mint 40 éves. Ez idő alatt a hadsereg és vele a katonai nevelés nagyot haladt. Manapság a népiskola gépies tömegképzésével szemben amott a kiképzés gondosabb, kisebb csoportokban történik; katonáéknál az egyénesítésre, önálló férfias gondolkodásra és cselekvésre, az erkölcsi egyéniség kialakulására és a hazafias gondolkodás mélyítésére fordítják a főgondot. Mindez a népiskolában is megvan, de csak papiroson, míg a valóságban az írás, olvasás és számolás mellett valamely alaki vallásoktatás uralkodik az egész tanításon. A heti 30 órából a reáliákra a középső fokon csak

6 óra esik, a vallástanra 4—5. Bernhardi erősen támadja a merőben alaki vallásoktatást, amely minden lélek- és jellemképző erő híján van és elhibázott módszerével a többi tantárgyakat háttérbe szorítja. Jellemző az is, hogy az utasítások a vallástanral két lapon foglalóznak, míg a történelemmel 10 sorban végeznek. Hogy ez utóbbi tárgyban mily hihetetlenül silány az eredmény, azt azzal a ténnyel szemlélteti, hogy egy századnak 63 újonca közül csupán egy tudta, ki volt Bismarck! A mi tábornokunk természetesen nem híve a két nem együttes nevelésének sem, mely szerinte a fiúk értelmi és erkölcsi fejlődését csak hátráltatja. Mindent összevéve, a mai német népiskola gyökeres reformra szorul és addig csak az újoncoktatás adja az első igazi népoktatást. Ennek a reformnak a követelményei a következők: 1. A tanítást egyénibbé kell tenni, ami csak a tanulók iskola- és osztálybeli létszámának csökkentésével és a tanerők szaporításával érhető el. A rendes tanítást esetleg később, a 8. életévben lehetne megkezdeni. 2. A szellemi képzés előzze meg a formális vallástanítást, mely a középső fokon még elég jókor jön. 3. Nagyobb tér és befolyás biztosítandó a reáliáknak és a történelemnek. Ez utóbbit hazafias szellem lengje át, a vallástant erkölcsi. 4. A tanítóképzést egészen új alapokra kell fektetni. 5. Minthogy a 14. életévben, ebben a kiválóan fontos korban minden tanítás megszűnik (?) és a gyermekek sokat felejtjenek és káros befolyás alá kerülnek, feltétlenül szükség van a kötelező továbbképző iskolára, amelynek igazi eszményiségtől áthatott légkörében a serdülő ifjúságot okos állampolgári nevelésben kell részesíteni, hogy hazafias gondolkodásra és majdan nagy tettekre képesíthessük. — Íme egy tábornok pedagógiai vallomása és népiskolai programja, melyet, bár nem minden lényegre kiterjedő, nagyjában mi is elfogadhatunk. Vajjon Bernhardinak a saját nemzete népoktatásügyének ilyen lebecsülésében mennyiben van igaza, azt mi külföldiek nehezen ítélhetjük meg. Ő bizonyára jobban ismeri iskoláikat, mint mi, akik csak a német középiskola nevelő és képző hatását tapasztaltuk magunkon. S bár ezt a fejezetet egy tekintélyes német szaklap, a haladó eszmék szolgálatában álló *Neue Bahnen* «*treffliche Ausführungen*» jelzővel illeti és a könyvet ajánló megjegyzéssel közölte, mi nem menthetjük fel a szerzőt minden túlzástól és egyoldalúságtól.* Túlzásaira rácsafolnak maguk a tények, mert ilyen

* A *N. B.* szerkesztője, akivel megjegyzéseimet közöltem, azokra imígy válaszol: «Mi Bernhardi fejtegetéseinek nem tulajdonítjuk azt a jelenséget, mintha mindenben helyes véleményt mondanának a német iskolai viszonyokról. Közlésükre merőben az indított, hogy egy a nevelésügy keretén kívüli álló férfiú ugyanazokat a követelményeket támasztja, mint a tanítótság.»

hitvány népiskola mellett ugyan hogyan fejlődhetett volna ki a német népnek hatalmas kultúrája, ipara, kereskedelme, de még az egész világon elismert hadserege is, mert az — úgy-e bár — nehezen képzelhető el, hogy mindezeket, vagy akárcsak a hadsereget is, minden előző alap nélkül pusztán a kaszárnyákban tették naggyá. A tábornok-pedagógusnak egy másik elvi tévedése, amelyet már csak azért sem hallgathatunk el, nehogy egy esetleges magyar követője ugyanabba a hibába essék, az, hogy ugyanazzal a szemüveggel nézi a 6—14 éves gyermekeket és a 20—25 éves serdülő férfiakat. Ő, foglalkozásánál fogva ez utóbbiakat látja jobban, mi viszont az iskola dolgozóhoz, a népiskolához értünk jobban. Hisz láttuk, hogy ő maga is utal arra, hogy a két korszakhoz tartozó egyének között nincs meg a folytonosság és a közbeeső tíz év alatt sokat felejtnek és káros befolyás alá kerülnek. Ezzel természetesen nem kisebbitjük a hadseregnek nevelő-oktató hatását és nem mentjük a népiskola valóságos hiányait. Amannak az a nagy előnye ez utóbbi felett, hogy mindvégig szigorú fegyelmezettség hatja át és komoly ellenőrzés kíséri. Ugyanekkor kötelességünk azonban rámutatni arra, hogy miért jobb és szebb minden(?) katonáéknál és honnan ered az a sok panasz, nehézség és küzdelem a «polgári» iskolaügy terén. Bár prózaian hangzik, ki kell mondani, hogy az iskolaügy nemcsak *politicum* (Mária Terézia), hanem egyúttal *peculium*. Az a tévesen Montecuccoli szájába adott, de valóságban a 200 évvel előbb élt Trivulzio olasz tábornagyot (1848—1518) megillető szállóige, hogy a hadviseléshez háromszor is pénz szükséges, változatlanul ráillik a békés kultúrára is. S ha a német népiskolának négy évtizeden át változatlanul meghagyták az alaptörvényét, ez bizonyára nem hanyagságból vagy rövidlátásból történt, hanem inkább azért, mert eleve tudták, hogy az időszerű reformok milliókat követelnének, melyek a *hadsereg* részére mindig rendelkezésre állnak. Mert hiába, a katonai imperativus mégis csak erősebb a pedagógiai imperativusnál. S ezzel elérkeztünk a Bernhardi fejtegetéseinek talán legértékesebb eredményéhez. Mint-hogy a népiskola, szerinte, szerves előkészítője a hadseregnek, a nemzet iskolájának, parancsolóan jelentkezik az a következtetés és követelmény, hogy a népiskolának is meg kell adni az öt megillető milliókat, ha másért nem, bölcs előrelátásból a hadsereg kedvéért. Ennek a mintegy egyesített polgári és katonai kultúrpolitikanak nagy nemzeti és világtörténeti jelentőségét ép napjainknak eseményei hozhatnák a népeknek eleven tudatára. Végül a német viszonyokat a hazaiakkal kellene összehasonlítanunk, ami azonban messzire vezetne. Röviden beérjük tehát ezzel: a német népiskolának felrótt fogyatékoságok egyrésze megvan nálunk is, főleg a zsúfoltság, az osztatlan

iskolában a nemek egyesítése, az önálló gondolkodásra és cselekvésre való nevelés elmulasztása és a hiányos tanítóképzés. A vallásoktatás dolgában, úgy tudom, nálunk nem olyan kiáltók a bajok. Sohasem tudtam megérteni, hogy hogyan lehet a nemzet zömének nevelését olyan 18 évestől felfelé haladó fiatalokra bízni, akik az életet még maguk sem ismerik és nem ritkán még maguk is nevelésre szorulnak! *kf.*

A politika az amerikai iskolában. Az élet gyakorlati követelményei majd egy, majd más kívánságot vetnek fel, amiket az iskolának figyelembe kellene vennie. Sokszor hallunk vagy olvasunk egészen bizarr, sőt lehetetlenné tetsző javaslatokat és reformokat. Bizonyára ilyennek tűnik fel J. M. Gathany gondolatá is, ki a politika tanítását kívánja az amerikai iskolában. Nem általános, elméleti politikáról vagy alkotmánytan-féleről van szó, hanem ennél sokkal többről. Szerinte ez a tárgy először is felölelné a politikai pártok természetének, szükségességének, működésének és alakításának leírását. Ily bevezetés után bepillantást lehetne nyújtani az Egyesült-Államok politikai pártjainak életébe. A politikai pártoknak az alkotmány előtti és utáni történetét, a nagyobb és kisebb politikai pártok keletkezését és tevékenységét, valamint a demokrata-párt eredetét, történetét, politikáját kellene ismertetni. A haladó pártról, elveiről és törekvéseiről szintén tájékoztatást kellene adni. Majd a republikánus-párt ismertetése következne. A három nagy, vezető pártról hasznos lenne összehasonlító tanulmányt is nyújtani. Megállapítandó, hogy mi a hasonlóság és mi a különbség a pártok közt. Meg kell fejteni azt a kérdést, mit jelent demokratának lenni, mit jelent republikánusnak s végül mit jelent haladópartinak lenni. A szocializmus lényegével, a szocialista párt programjával, tevékenységével szintén foglalkozni kellene. Érvek hozandók fel a szocializmus mellett és ellen. (Education, Boston, 1913 IX.) A. L.

A klasszikus nyelvek sorsa a francia lycéekben. Az 1902. nagy reform óta a klasszikus nyelvek tanítása állandóan vita tárgya. A reform sokkal közelebből érinti a klasszikus nyelvek sorsát, semhogy ezen csodálkoznunk lehetne, de másrészt bizonyos, hogy tíz-tizenkét év nem elég végérvényes tanulságok levonására. S alighanem elhamarkodott Cledatnak és Dognonnak a felső közokt. ügyi tanácsban tett javaslata, hogy a latint újra kötelezővé kell tenni az első évfolyamtól kezdve minden tanulóra (Revue Universitaire 1913. okt.). Igaz, hogy Gastinel szakfelügyelő jelentéséből az tűnik ki, hogy a családok az újabb időben nagyon megkedvelték a klasszikus nyelveket. Nemcsak a latint, de a görögöt tanulók száma is napról-napra növekszik. Ezt tápasztalják a lycée Montaigne-ben, a Petit Lycée Henri IV.-ban, sőt még a gyakorlatiasabb collége-ekben is. De Gastinel